

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра міжнародних економічних відносин

Допущено до захисту
Завідувач кафедри
д.е.н., проф. Козак Ю.Г.

“ ____ ” _____ 20__ р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності
8.05056 «Міжнародні економічні відносини», спеціалізація «Міжнародна
економіка»
за магістерською програмою «Зовнішньоекономічна діяльність підприємств
(організацій)»

за темою:

**«Активізація зовнішньої торгівлі послугами на регіональному рівні
(на прикладі Одеського регіону)»**

Виконавець

Студентка 6 курсу 3 групи факультету
Міжнародної економіки
Крекова О.О.

Науковий керівник

д.е.н, професор Козак Ю.Г.

Одеса 2018

АНОТАЦІЯ

Крекова О.О. «Активізація зовнішньої торгівлі послугами на регіональному рівні (на прикладі Одеського регіону)»

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього рівня магістра зі спеціальності 8.05056 «Міжнародні економічні відносини», спеціалізація «Міжнародна економіка» за магістерською програмою «Зовнішньоекономічна діяльність підприємств (організацій)»

Одеський національний економічний університет

м. Одеса, 2018 рік

Дипломна робота складається з трьох розділів. Об'єктом дослідження виступає зовнішня торгівля послугами Одеського регіону.

У роботі розглянуто теоретико - методичні основи дослідження регіональної зовнішньої торгівлі послугами, узагальнені концепції міжнародної торгівлі та сучасна торгівельна політика, визначено методiku оцінки рівня зовнішньої торгівлі послугами на регіональному рівні. Проведено аналіз показників географічної структури та структури за номенклатурою зовнішньої торгівлі послугами Одеського регіону, розроблено кореляційно-регресійний аналіз залежності зовнішньої торгівлі послугами Одеського регіону. Як захід із вдосконалення географічної структури зовнішньої торгівлі послугами Одеського регіону розглянуто диверсифікацію ринків, надано пропозицію щодо заходів із вдосконалення структури зовнішньої торгівлі послугами за номенклатурою, запропоновано організаційні заходи із активізації зовнішньої торгівлі послугами Одеського регіону.

Ключові слова: зовнішньоекономічні зв'язки, зовнішня торгівля, послуги, експортний потенціал, конкурентоспроможність.

ANNOTATION

Krekova O. «The revitalization of the foreign trade of services at the regional level (for example, Odessa region)»

Thesis for Master degree in specialty 8.05056 «International Economic Relations» under the master's program «Foreign Economic Activity of Enterprises (Organizations) ».

Odessa National Economic University

Odessa, 2018

Thesis consists of three chapters. Object of study is the foreign trade of services in Odessa region.

Diploma thesis deals with theoretical and methodological aspects of the research of regional foreign trade of services, concepts of international trade and modern trade policy are generalized, the method of estimation of the level of foreign trade in services at the regional level is determined. The analysis of indicators of geographic structure and structure according to the nomenclature of foreign trade services of the Odessa region is carried out, the correlation-regression analysis of the dependence of foreign trade in services of the Odessa region is developed. Diversification of markets is considered as measures to improve the geographical structure of foreign trade services of the Odessa region, a proposal was made regarding measures to improve the structure of foreign trade in services by the nomenclature, organizational measures were proposed for the intensification of foreign trade in services of the Odessa region.

Key words: foreign economic relations, foreign trade, services, export capability, competitiveness.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ПОСЛУГАМИ	7
1.1. Поняття та особливості міжнародної торгівлі послугами на рівні регіону ...	7
1.2. Регулювання зовнішньої торгівлі послугами	18
1.3. Методика оцінки рівня зовнішньої торгівлі послугами на регіональному рівні	30
Висновки до розділу 1.....	35
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ПОСЛУГАМИ ОДЕСЬКОГО РЕГІОНУ	37
2.1. Аналіз показників географічної структури зовнішньої торгівлі послугами Одеського регіону	37
2.2. Аналіз показників зовнішньої торгівлі послугами Одеського регіону за номенклатурою	46
2.3. Факторна модель впливу зовнішньоторговельних операцій на економічний розвиток Одеського регіону	54
Висновки за розділом 2	60
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ АКТИВІЗАЦІЇ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ПОСЛУГАМИ ОДЕСЬКОГО РЕГІОНУ	61
3.1. Диверсифікація ринків як захід із вдосконалення географічної структури зовнішньої торгівлі послугами Одеського регіону	61
3.2. Заходи із вдосконалення структури зовнішньої торгівлі послугами Одеського регіону за номенклатурою	68
3.3. Організаційні заходи із активізації зовнішньої торгівлі послугами як чинник економічного розвитку Одеського регіону	74
Висновки за розділом 3	81
ВИСНОВКИ	84
Список використаних джерел	87
Додатки	92

ВСТУП

Сфера послуг є однією з найважливіших та швидкозростаючих складових світової економіки. В умовах глобалізації світової економіки зовнішня торгівля послугами набуває найдинамічнішого розвитку та стає одним з найвпливовіших чинників, від яких залежить зростання економіки, підвищення конкурентоспроможності країни та регіону на світових ринках, покращує добробут населення.

Актуальність теми зумовлена тим, що становлення економіки Одеського регіону відбувається за умов розвинутого ринку послуг. Одещина має всі необхідні складові для успішного розвитку зовнішньої торгівлі послугами, а саме: вигідне економіко-географічне положення, розвинену систему транспортних комунікацій та виробничу інфраструктуру в цілому, багатогалузевий промисловий комплекс, створений науковий та інноваційний потенціал, досить потужну будівельну базу, значні земельні, лісові та водні ресурси, наявність ряду важливих корисних копалин, високий загальноосвітній рівень населення і сформовану систему підготовки фахівців, багатовекторні зовнішньоекономічні зв'язки, які сприяють розширенню зовнішніх ринків. На сьогодні Одещина є одним з найбільш прогресивних регіонів, що характеризується динамічним розвитком. Тому визначення сучасних тенденцій зовнішньої торгівлі послугами Одеського регіону та факторів, які зумовлюють її розвиток на сучасному етапі, виявлення основних проблем, що перешкоджають її здійсненню, а також розробка рекомендацій щодо покращення економічного становища регіону у достатньому об'ємі є дуже важливим.

Теоретичні основи розвитку експортної діяльності складають класичні теорії та концепції міжнародної торгівлі товарами та послугами за авторством А. Сміта, Д.Рікардо, Е. Хекшера, Б. Оліна, П. Самуельсона, В. Столпера неокласичні теоріями та моделями розвитку (теорія експортної бази Д. Норта та

Ч. Тібу, неокласичні теорії екзогенного зростання Дж. Бортса та Дж. Стайна та інші). Дослідженням зовнішньої торгівлі послугами займаються також вітчизняні дослідники: Агафонова Л.Г., Багієв Г.Л, Гаврилук, Котлер Ф., Козак Ю.Г. та ін.

Незважаючи на значну кількість досліджень, в наукових працях не достатньо приділено уваги сучасному стану зовнішньої торгівлі послугами, проблемам та шляхам активізації зовнішньої торгівлі послугами саме Одеського регіону.

Метою роботи є вироблення та обґрунтування пріоритетних напрямків розвитку зовнішньої торгівлі послугами Одеського регіону .

Для досягнення поставленої мети, необхідно вирішити наступні **завдання:**

- визначити теоретико - методичі основи дослідження регіональної зовнішньої торгівлі послугами;
- узагальнити концепції міжнародної торгівлі та сучасну торгівельну політику;
- розглянути методику оцінки рівня зовнішньої торгівлі послугами на регіональному рівні;
- проаналізувати показники географічної структури зовнішньої торгівлі послугами Одеського регіону;
- дослідити структуру зовнішньої торгівлі послугами Одеського регіону за номенклатурою;
- розробити кореляційно-регресійний аналіз залежності зовнішньої торгівлі послугами Одеського регіону;
- розглянути диверсифікацію ринків як заходи із вдосконалення географічної структури зовнішньої торгівлі послугами Одеського регіону;
- надати пропозицію щодо заходів із вдосконалення структури зовнішньої торгівлі послугами Одеського регіону за номенклатурою;
- запропонувати організаційні заходи із активізації зовнішньої торгівлі послугами Одеського регіону.

Об'єктом дослідження виступає зовнішня торгівля послугами Одеського регіону.

Предметом дослідження є теретичні основи та організаційно-економічні рішення щодо активізації зовнішньої торгівлі послугами Одеського регіону.

Методи дослідження. При написанні роботи використано загальнонаукові та спеціальні методи: узагальнення та синтезу, порівняльного, статистичного та економічного аналізу, графічні методи, методи прогнозування та кореляційно-регресійний аналіз. Робота здійснена з використанням офісного пакету MS Office - Microsoft Excel, а також крос-платформного програмного пакету для економетричного аналізу Gretl.

Інформаційною базою дослідження є матеріали, які містяться у наукових працях вітчизняних та зарубіжних вчених, офіційні документи, статистичні матеріали національних та міжнародних організацій.

Публікації та апробація результатів дослідження. До роботи додаються:

Стаття: Крекова О.О. Проблеми та перспективи розвитку зовнішньої торгівлі послугами в Одеському регіоні // Науковий журнал: Альманах науки. – 2017. – С. 15–17.

Тези: Крекова О.О. Особливості розвитку зовнішньої торгівлі послугами Одеського регіону // Досягнення і проблеми сучасної економічної науки: збірник тез міжнародної науково-практичної конференції. – 2017. – С. 78

Участь у науково-практичній конференції: Мікро-, мезо- та макро-економічні аспекти інноваційного розвитку економіки, Одеса – 2017 рік. Назва доповіді: Фактори досягнення та виявлення конкурентних переваг зовнішньої торгівлі послугами Одеського регіону.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило зробити висновки, основні з яких такі:

1. Сприяння торгівлі посилює світову конкуренцію та веде до глобального економічного зростання, провідна роль надається принципу вільної торгівлі, хоча іноді ще зустрічається політика протекціонізму. Сьогодні постійно зростаючий сектор послуг перетворюється в домінуючий сектор світової економіки, що має все більший вплив на стабільність світового співтовариства.

2. Міжнародна торгівля послугами, регулюється декількома міжнародними організаціями, найголовнішою є Світова організація торгівлі (СОТ). Міжнародний ринок послуг в основному регулюється та контролюється нетарифними заходами, тому що існування специфічних методів надання роблять неможливим захист ринку послуг за допомогою тарифів. Лібералізація міжнародної торгівлі послугами є набагато більш складним процесом, адже бар'єри, що обумовлені законодавством та адміністративною практикою, значною мірою встановлюються в межах країни. В межах СОТ розпочато роботу у напрямку лібералізації світових ринків послуг, оскільки сьогодні ця сфера є найбільш захищеною державами-членами.

3. Методика оцінки рівня зовнішньої торгівлі послугами на регіональному рівні дозволяє розробити стратегічні напрямки її розвитку із врахуванням специфіки, а також особливостей державного та регіонального регулювання ЗЕД. Формування методичного забезпечення дослідження передбачає комплексний підхід до аналізу зовнішньої торгівлі послугами на рівні регіону.

4. На сучасному етапі зовнішньої торгівлі послугами Одеського регіону, пріоритетним видом послуг є транспортні послуги. Розглянувши динаміку розвитку зовнішньої торгівлі послугами регіону, можна побачити, що найбільших показників обсяги експорту за усіма видами послуг досягли у 2013 році. У 2016 році обсяги експорту послуг проти 2015 року скоротилися на

13,4% (на 120,1 млн. дол. США), в той же час імпорту збільшився на 0,6% (на 0,8 млн. дол. США). Зовнішньоторговельні операції послугами проводилися із партнерами з 175 країн світу. Найбільші обсяги експорту надавалися країнам ЄС, а також Швейцарії, Віргінським Островам, Панамі та ОАЕ. Були одержані обсяги імпорту також від країн ЄС та США.

На сьогодні Одеський регіон є одним з найбільш прогресивних регіонів, що характеризується динамічним розвитком та має торговельний потенціал, який слід також використовувати у повній мірі, активувавши всі конкурентоспроможні сфери виробництва. Реалізація усіх програм співробітництва з ЄС, щодо яких вже існують попередні домовленості дозволить обрати вектор розвитку та налагодити зовнішньоекономічні зв'язки з країнами-партнерами.

5. На основі двох побудованих моделей та прогнозів було проведено дослідження основних факторів, які впливають на економічний розвиток Одеського регіону.

6. У результаті проведеного дослідження була виявлена необхідність диверсифікації ринків збуту у зовнішній торгівлі послугами Одеського регіону, найбільш перспективним ринком є ринок ЄС. Запропоновано трьохрівневу модель транскордонного співробітництва Одеського регіону.

Підвищення конкурентоспроможності Одеського регіону має відбуватися за рахунок налагодження його міжрегіональних економічних зв'язків відповідно до загальнорегіональних інтересів та потреб у задоволенні попиту й пропозиції виробничих, соціальних та ділових послуг.

7. Можна зазначити високий потенціал області, обумовлений географічним положенням, розвинутою транспортною інфраструктурою, високим інтелектуальним потенціалом, наявністю аграрної структури, переробної промисловості. Проте без розробки стратегії стабільного збалансованого розвитку, що має враховувати не тільки економічні, а й соціально-екологічні аспекти, ресурси Одещини будуть використовуватися неефективно.

8. Відкриття європейського ринку послуг для бізнесу означатиме посилення конкуренції та одночасно полегшення доступу на ринки країн-членів ЄС. В першу чергу це стосуватиметься тих сфер послуг, де Одеський регіон має конкурентні переваги надання послуг у сфері інформаційно-комунікаційних технологій. ЗВТ у короткостроковій перспективі призведе до збільшення експорту з ЄС послуг на ринок за відсутності ризику значного збільшення імпорту послуг Одеського регіону в ЄС, тому що відкрився доступ на ринок ЄС у зв'язку з використанням генералізованої системи преференції ЄС. Але економічні вигоди від зони вільної торгівлі прийдуть до Одеського регіону не відразу.

9. Для ефективного розвитку зовнішньої торгівлі послугами перед Одеським регіоном стоять наступні завдання:

- а) реалізація спільних міжнародних проектів та програм;
- б) активізація співпраці у рамках угоди про асоціацію між Україною та ЄС;
- в) проведення засідань ради експортерів Одеської області із залученням міжнародних експертних організацій;
- г) організація і проведення заходів, націлених на просування регіональних послуг на міжнародні ринки;
- д) проведення комплексного аналізу експортного потенціалу області.

10. Сьогодні перед Одеським регіоном виникає проблема ефективної та адекватної регіональної політики, спрямованої на реконструкцію реформування економіки та залучення інвестицій, розробку та здійснення планів розвитку територій, що спираються в першу чергу на використання місцевого потенціалу. Для цього необхідна розробка та реалізація довгострокової концепції комплексного розвитку економіки та соціальної сфери регіону – регіональний маркетинг територій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк К.В. Визначальні фактори розвитку сучасної міжнародної торгівлі послугами / К.В.Антонюк // Миколаївський національний університет імені В.О.Сухомлинського. – 2015. - № 6 – С. 46-51
2. Басюк О. В., Довбня А. С. Конкурентоспроможність як складова частина економічного потенціалу регіону // Науковий вісник. – 2009. – № 15 (93). – С. 8-18.
3. Бережна Г.В. Особливості експорту та імпорту послуг України / Г.В. Бережна // Держава та регіони. Сер. : Економіка та підприємництво. – 2013. – № 1. – С. 35-40.
4. Борисов О.Г., Караман О.А. Маркетинг зовнішньоекономічної діяльності Одеського регіону // Вісник ОНУ ім.Мечникова. – 2015 – Т20. Вип.1/1 - С.17-20
5. Василенко В. Н. Конкурентоспособность регионов: истоки, оценки и перспективы / В. Н. Василенко, О. Ю. Агафоненко, В. Е. Будяков. – Д. : ООО «Юго-Восток, Лтд», 2008. – 363 с.
6. Гнатишин М. Динаміка ліберелізаційних процесів у світовій торгівлі / М. Гнатишин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.nbuv.gov.ua](http://www.nbuv.gov.ua)
7. Головне управління статистики в Одеській області [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.od.ukrstat.gov.ua/
8. Дахно І. І. Міжнародна торгівля : [навч. посіб.] – К. : МАУП, 2006. – С. 20.
9. Жияєва Н. М. Механізм підвищення конкурентоспроможності регіону в умовах глобалізації // Сталий розвиток економіки. – 2011. – №11. – С. 124-128.
10. Зовнішньоекономічна діяльність регіону: навчальний посібник / О.А. Єрмакова, Ю.Г. Козак – Одеса, 2013. – 332 с.

11. Іксарова Н.О. Зовнішня торгівля послугами у системі економічної безпеки держави: автореф. дис. .канд. екон. наук : 08.00.03 / Н. О. Іксарова; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. - К., 2010. — 23 с.
12. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ier.com.ua/ua/publications/regular_products/forecst/.
13. Кайнова Т.В. Маркетинг регіону як фактор інноваційного розвитку / Т.В. Кайнова// Академічний огляд, 2014 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://duep.edu/uploads/vidavnitstvo14-15/9526.pdf>.
14. Клиновський А., Мамрош Т.Маркетинг регіону і його вплив на розвиток регіональної економіки в умовах кризи/ А.Клиновський, Т.Мамрош // Економічний аналіз, 2011 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/visnyk/2012/01/164.pdf>
15. Козик В.В., Панкова Л.А., Даниленко Н.Б. Міжнародні економічні відносини / Навчальний посібник / К.: Знання, 2008.- 406 с.
16. Мазаракі А., Мельник Т. Зовнішньоторговельна політика: від меркантилізму до неотехнологізму / А. Мазаракі, Т. Мельник // Товари і ринки. — 2010. — № 2. — С. 9—21.
17. Мельник Л. Нові аспекти міжнародної торгівлі в умовах переходу до інформаційного суспільства / Л. Мельник, І. Дегтярьова // Вісник КНЕУ. — 2006. — № 2. — С. 43.
18. Мельник Ю. Формування стратегічних пріоритетів України на міжнародному ринку послуг / Ю. Мельник // Вісник Тернопільської академії народного господарства. — 2007. — № 4. — С. 72—83.
19. Міжнародна торгівля. Підручник. Видання 5-те, перероб. та доп. / за ред. Козака Ю.Г./ Козак Ю.Г, Притула Н.В., Осипов В.М., Кочевой М.М. та ін. - Київ-Катовіце-Краков: ЦУЛ, 2015 – 272 с.
20. Міжнародний центр перспективних досліджень: Зона вільної торгівлі з ЄС : унікальний шанс чи втрачені можливості? [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://icps.com.ua/assets/uploads/images/files/zona_vilnoi_torgivli_s.pdf

21. Мікула Н.А. Транскордонні кластери / Н.А.Мікула, О.І. Пастернак// Регіональна економіка. – 2009.- № 2. – С.228-229
22. Павленко І.І, Варяниченко О.В, Н.А. Навроцька . Міжнародна торгівля та інвестиції/ Навчальний посібник / К. : Центр учбової літератури» , 2012. – 256 с.
23. Олефіренко В.В. Особливості регулювання міжнародного ринку послуг/ В.В.Олефіренко // ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана – с.21-25
24. Основи зовнішньоекономічної діяльності: Навчальний посібник. Видання 5-те, перероб. та доп. – Київ- Катовіце: Центр учбової літератури , 2016 – 289с.
25. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електроний ресурс]. - Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
26. Офіційний сайт Міністерства економіки України [Електроний ресурс] – Режим доступу: www.me.gov.ua
27. Офіційний сайт міста Одеси [Електроний ресурс] – Режим доступу: <http://omr.gov.ua/>
28. Панкрухин А.П. Маркетинг територій: [підручник] / А.П. Панкрухин. – СПб. : Пітер, 2011.
29. Перспективы развития мировой экономики: жилье и экономический цикл. – Вашингтон: МВФ, апрель 2008. – С. 220.
30. Програма соціально-економічного та культурного розвитку Одеської області на 2017 рік
31. Пятницький В., Хайлігер М. Торгівля з ЄС в рамках поглибленої та всеосяжної угоди про вільну Торгівлю: роз'яснення переваг поглибленої та всеосяжної угоди про вільну торгівлю (ЗВТ+) між Україною та ЄС. — К.: СТАECONOMIC & EXPORT ANALYSTS LTD, 2013. — 18 с
32. Рикардо Д. Начала политической экономии и налогового обложения. — М.: Ди-рект-Медиа, 2007. — 327 с.

33. Розвиток транскордонного співробітництва з новими державами-членами ЄС: метод.рек./ В.М.Кривцова, О.М. Овчар, О.О. Остапенко та ін. – К.: НАДУ, 2009 – 40 с.
34. Руденко О.В. Теоретичні аспекти формування глобального ринку послуг / О.В. Руденко // Економіка та підприємництво: зб. наук. праць молодих учених та аспірантів МОН України ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана». – 2011. – Вип. 27. – С. 44–52
35. Румянцев А.П., Коваленко Ю.О. Світовий ринок послуг: Навчальний посібник. — К.: Центр навчальної літератури, 2006. — 456 с.
36. Савельєв Є. Україна як велика держава з економікою міжнародних послуг (сценарій розвитку для ХХІ ст.) / Є. Савельєв // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – 2005. – № 5. – С. 15–24.
37. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. — М.: Эксмо, 2007. – (Серия: Антология экономической мысли) – 960 с.
38. Старостіна А., Проценко І. Основні фактори трансформації міжнародного ринку послуг на сучасному етапі розвитку світового господарства / А. Старостіна, І. Проценко // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Серія «Економіка». – 2013. – № 12 (153). – С. 99–103
39. Стратегія економічного та соціального розвитку Одеської області до 2020 року
40. Стратегія економічного та соціального розвитку міста Одеси до 2022 року
41. Тимофеєнко С.А. Визначення зовнішньоекономічного потенціалу регіонів України(на прикладі Одеської області)/ С.А. Тимофеєнко // Науковий вісник Національного університету ДПС України – 2014 - №1(64) – С. 77-84
42. Тюріна Н. М. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств : навч. посіб. / Н. М. Тюріна, Н. С. Карвацка. – К. : ЦУЛ, 2013. – 408 с.
43. Циганкова Т. М. Міжнародна торгівля : [навч. посіб.] / Т. М. Циганкова, Л. П. Петрашко, Т. В. Кальченко. – К. : КНЕУ, 2005. – С. 8.
44. Швиданенко О. А. Глобальна конкурентоспроможність: теоретичні та прикладні аспекти: Монографія. — К.: КНЕУ, 2007.— С. 77.

45. Яценко А., Якименко С., Капуста З., Андропова А., Моніторинг відносин Україна — ЄС: регіональний вимір. Щоквартальник № 3, жовтень 2007 р.
46. Insider. Банки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://insiders.com.ua/>
47. European Comission. Trade.Ukraine [Electronic resource]. – Mode of access : <http://ec.europa.eu/trade/policy/contries and regions/countries/ukraine/>.
48. European Union [Electronic resource]. – Mode of access : <http://eeas.europa.eu/statements/>
49. World Trade Organization [Electronicresource] – Access : www.wto.org.ua
50. The Trade and Development Report [Electronic resource]. – Access: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tdr2014_en.pdf